

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh425>

BİR KAVRAM VE KURAM ÜRETME STRATEJİSİ OLARAK TEMELLENDİRİLMİŞ KURAM*

Aylin Yonca GENÇOĞLU**

Özet

Makalenin konusu araştırma sahasından elde edilen verilerden hareketle kuram üretme amacı taşıyan bir araştırma stratejisi olan temellendirilmiş kuramdır. Temellendirilmiş kuram alandan toplanan verilere sorular sorup karşılaştırmalar yaparak teorik çerçeveler geliştirmenin yollarını ortaya koyar. Makalenin amacı, bu stratejiyi sosyoloji alanında çalışan, yeni bakış açıları üretmek isteyen saha araştırmacılarına tanıtmak ve onun kuram üretme kapasitesini tartışmaktır. Makalede temellendirilmiş kuram hakkında genel bilgiler verilmiş, veri toplama ve analiz aşamaları ile örneklem alma teknikleri örneklerle incelenmiştir. Temellendirilmiş kuramda döngüsel bir süreç izlenir. İşe birkaç araştırma sorusu ile başlanır. Elde edilen veriler analiz edildikten sonra yeni araştırma soruları üretilerek veri toplamaya geri dönlür. Döngü teorik bir çerçeveye ulaşılmaya kadar devam ettirilir. Bu strateji başlangıçta soyutlama düzeyi görece düşük kavramların üretilmesiyle sonuçlanacaktır. Ancak temellendirilmiş kuramın kullanıldığı saha araştırmaları tekrarlandıkça yüksek soyutlama düzeyine sahip kavramsal çerçevelerin geliştirilmesi mümkün görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Temellendirilmiş kuram, Kuram üretme, Nitel araştırma.*

Grounded Theory As A Strategy Of Producing Concept And Theory

Abstract

The subject of this paper is grounded theory that is based on a research strategy aims to produce theory by using data obtained from field studies. Grounded theory introduces procedures of producing theory by asking questions to the data and making

* Bu metin, yazarın imzasını taşıyan ve 2012 yılında İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde (Malatya) savunulmuş olan *Kapitalizm, Kayseri Ekonomisi ve İşadamları*, yayınlanmamış doktora tezinden çıkartılmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

comparisons. Article aims to introduce this strategy to researchers who are studying on sociological sciences and fields and who want to produce newer perspectives and to discuss its capacity on producing theories. In the article, after preliminary information about the theory, its processes of data collecting and analyses in addition to methods of sampling are investigated. Grounded theory strategy follows a cyclical procedure. It starts with a few investigative questions. With these data analyzed, new questions are produced and sampling procedure starts over. This cycle continues until a framework has been reached. In the first place, the strategy is likely to result in concepts that have a relatively limited abstraction ability. However as the field studies based on grounded theory are repeated, producing concepts with higher level of abstraction ability and even newer theories seem possible.

Key Words: *Grounded Theory, field studies, qualitative research.*

Giriş

Bu makalenin konusu araştırma sahasından elde edilen verilerden hareketle kuram üretme amacı taşıyan bir araştırma stratejisi olan ve Türkçeye temellendirilmiş ya da alansal kuram olarak çevrilen “grounded theory”dir. İlk olarak 1967’de Strauss ve Glaser’ın “The Discovery of Grounded Theory” isimli çalışmalarında sosyolojik bir bakış açısıyla geliştirdikleri bu strateji, sosyal gerçekliğin mevcut teorilerle anlaşılması ve açıklanmasında güçlük çekilen alanları için yeni bakış açıları oluşturmak üzere yapılacak çalışmalar açısından bir rehber olma niteliği taşır.

Araştırma sahasından elde edilen verilerden hareketle kuram üretmek teori ve amprik araştırma arasındaki bağı amprik araştırmadan teoriye ulaşma yönünde kurmak demektir. Glaser ve Strauss, amprik araştırma ile teori arasındaki boşluğun teorisinin amprik araştırmalarla ile test edilmesi şeklinde tek yönlü olarak doldurulmaya çalışıldığını ama bunun yeterli olmadığı görüşünü savunurlar. Onlara göre amprik araştırmalardan hareketle teoriye ulaşmak üzere oluşturulacak bilimsel kriterler sosyal bilimlerin anlama ve açıklama kapasitesini arttıracaktır (Glaser ve Strauss, 1967, s.2). Zira bir olguya ilişkin kavrayış ve anlama alandan elde edilen verilerle etkileşim sürecinde artar. Alandan bilimsel olarak toplanan veriler üzerine soru sorma, karşılaştırmalar yapma ve bu süreçte keşfedilen durumlar üzerine düşünme beraberinde yeni kavramlara ulaşmayı da getirecektir. Geliştirilen yeni kavramlar arasında kurulacak ilişkiler yoluyla küçük teorik çerçeveler oluşturulacak, bu teorik çerçeveleri kullanarak yapılacak araştırmalar daha yüksek soyutlama düzeyinde daha genel kuramlara kapı aralayacaktır. Böylece sahadan bilimsel araştırmalar

Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram

aracılığıyla toplanan verilerin yine bilimsel olarak analizi üzerine temellenmiş yeni kavram ve kuramlar bilimsellikte yaratıcılık arasında bir denge de kuracaktır (Strauss ve Corbin, 1990a, s.43-45). Anselm ve Strauss (1967,s.3) temellendirilmiş kuramın, bu süreci gerçekleştirmek üzere gerekli ölçütleri ve analiz prosedürlerini açıkça ortaya koyarak her araştırmacıya kuram üretme imkânı sunduğunu ifade ederler. Zira onlara göre kuram oluşturmak için dahi olmaya gerek yoktur.

Temellendirilmiş kuram stratejisinin biri pozitivist (Barney Glaser) diğeri yorumcu paradigmadan gelen (Anselm Strauss) iki kurucusu ilerleyen yıllarda temellendirilmiş kuramı iki farklı yönde geliştirmişlerdir. Bu çalışma sosyal gerçekliği doğal gerçeklikten farklı bir varlık alanı olarak kabul ettiğinden esas olarak Strauss'un geliştirdiği temellendirilmiş kuram stratejisini ele almaktadır. Çalışmanın amacı, Türkiye'de pek bilinmeyen ve dolayısıyla kullanılmayan bu stratejiyi sosyoloji alanında çalışan ve kendi yaratıcılıklarını kullanarak yeni bakış açıları üretmek isteyen saha araştırmacılarına tanıtmak ve onun kuram üretme kapasitesini tartışmaktır. Zira sosyal gerçeklik sürekli yeniden üretilen ve bu nedenle de onu anlamak ve açıklamak için sürekli yeni bakış açılarının geliştirilmesini gerektiren bir varlık alanıdır.

Bilindiği üzere sosyoloji 19. Yüzyılda Batı Avrupa'da ortaya çıkan sanayi kapitalizmi, kentleşme, modernleşme gibi süreçlerin yol açtığı hızlı toplumsal değişme ve bu değişimin beraberinde getirdiği sosyal sorunlara çözüm üretmek amacıyla ortaya çıkmış bir bilim dalıdır. Pozitivist paradigma sosyal gerçekliğin ontolojik olarak doğal gerçeklikle aynı olduğu sayıtlısından hareketle, tıpkı doğa bilimlerinin doğanın temel yasalarını keşfetmeye çalıştığı gibi toplumun yasalarını keşfetmek üzere yola çıkmıştır. Böylece toplumsal olgular arasındaki nedensel ilişkileri sayıların kesinliği ile açıklamak, genellemek ve kestirimde bulunmak amacı güden nicel yöntem sosyolojik saha araştırmalarında uzun süre hâkimiyetini devam ettirmiştir. Ancak günümüzde sosyal gerçekliğin ontolojik anlamda doğal gerçeklikten farklı olduğu tezini savunan yorumcu paradigma giderek daha fazla kabul görmeye başlamıştır. Bu durum, sosyal gerçekliği kendi bağlamında, derinlemesine anlamak amacı güden nitel yöntemin kullanıldığı saha araştırmalarında büyük bir artışı da beraberinde getirmiştir.

Sosyal gerçeklik insanların gerek doğa gerekse birbirleri ile etkileşimleri sonucunda ürettikleri doğal gerçeklikten farklı bir varlık alanına işaret eder. İnceleme nesnesi sosyal gerçeklik olan sosyoloji de doğa bilimlerinden farklı

olarak verili bir gerçeklik alanını değil, insanlar tarafından üretilen/inşa edilen bir gerçekliğin yapısını bilimsel ilkeler çerçevesinde ortaya koymaya çalışır. Sosyal gerçeklik insanoğlunun ürettiği bir gerçeklik olduğuna göre her toplum bir anlamda kendi gerçekliğini kendisi üretmektedir. Dolayısıyla belirli bir sosyokültürel çevrede ve onu anlamak ve açıklamak üzere geliştirilmiş olan kavramsal ve teorik çerçeveler her ne kadar ufuk açıcı olsa da başka bir toplumu anlamak ve açıklamak için yeterli olmayacaktır. Sosyolojik araştırmalarda incelenen olgunun içinde yeŐerdiđi sosyal gerçeklik bağlamında kavramsal ve teorik çerçevelerin geliştirilmesi oldukça önemlidir. Bu nedenle sosyolojik saha araştırmalarında farklı toplumların yapısını açıklamak üzere geliştirilmiş olan kavramların karŐılıklarını alanda aramak yerine kendi kavramlarımızı alandan üretmek bir zorunluluk olarak karŐımıza çıkmaktır.

Temellendirilmiş kuram araŐtırmacılara bu imkânı sunduğu düŐüncesinden hareketle amacı temellendirilmiş kuramı araŐtırmacılara tanıtmak olan bu çalışmada öncelikle temellendirilmiş kuramın hakkında genel bilgiler verilecektir. Ardından temellendirilmiş kuramın sahadaki bir uygulaması olan Gençoğlu'nun (2012) "Kapitalizm, Kayseri Ekonomisi ve İŞadamları" baŐlıklı tezinden alınan çeşitli örneklerle temellendirilmiş kuramın veri toplama ve analiz aşamaları ile örneklem alma teknikleri ayrıntılı bir Şekilde incelenecektir. Böylece söz konusu araştırma stratejisi ile onun kavram ve kuram üretme kapasitesi elden geldiğince somut bir Şekilde ortaya konulmaya çalıŐılacaktır.

Temellendirilmiş Kuram

Temellendirilmiş kuram yaklaŐımı, bir olgu ile ilgili hipo-dedüktif yöntem yoluyla teori geliştirmek üzere oluŐturulmuŐ belirli sistematik iŐlemler kullanan bir nitel araştırma tekniğine dayanır. Araştırma bulguları, zayıf bir Şekilde iliŐkilendirilmiŐ temalardan ya da sayı kümelerinden ibaret olmaktan ziyade gözlemlenen gerçekliğin teorik bir formülasyonunu oluŐturur (Corbin ve Strauss, 1990a, s. 24). İlk olarak 1967'de Strauss ve Glaser'ın "The Discovery of Grounded Theory" isimli çalışmalarında sosyolojik bir bakış açısıyla geliştirdikleri bu strateji, sosyal gerçekliğin mevcut teorilerle anlaşılması ve açıklanmasında güçlük çekilen alanları için yeni bakış açıları oluşturmak üzere yapılacak çalışmalar için kullanıŐlı, sistematik bir analiz tekniği olma potansiyeli taşımaktadır. Temellendirilmiş kuram hiçbir surette bir kuram

Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram

değildir. Temellendirilmiş ifadesi, kuramın veriler temelinde geliştirileceği, dolayısı ile verilerle temellendirileceği anlamına gelir (Punch, 2005, s. 159).

Temellendirilmiş kuram stratejisi iki kurucusunun temsil ettiği iki farklı koldan gelişmiştir. Bunlardan biri klasik temellendirilmiş kuram adı da verilen Glaserian okul, diğeri ise Straussian okuldur. Daha pozitivist bir yaklaşıma sahip olan Glaser, araştırmacının zihnini boşaltarak (empty mind) temellendirilmiş kuramın uygulanması gerektiğini düşünürken, anlamacı sosyoloji ve sembolik etkileşimcilik geleneğinden gelen Strauss, araştırmacının araştırma konusunu ele alırken boş olmasının mümkün olmadığını hatta onun araştırma konusunda genel bir fikre sahip olması gerektiği düşüncesindedir. Bunun bir sonucu olarak Glaser, teorinin sadece verilere dayalı olarak oluştuğunu söylerken, Strauss, teorinin oluşumunun araştırmacının bir inşası olduğunu ve araştırmacının yorumlarından bağımsız ortaya çıkmadığını savunur. Glaser, genel sorular kullanarak teorinin oluşumunu yönlendirmemek gerektiğini düşünürken, Straus, yeri geldiğinde daha özelleştirilmiş sorularla teorinin oluşumunun araştırmacı tarafından yönlendirilebileceği görüşündedir (Jones; Alony, 2011, s. 99).

İnsanoğlunun varlığı olmadan var olması mümkün olmayan sosyokültürel gerçeklik hem onun tarafından üretilmekte hem de onu belirlemektedir. Dolayısıyla sosyokültürel gerçeklikten bağımsız olmayan insan zihninin de bir “tabula rasa” olarak işleme mümkün değildir. İnsan zihni bilgiyi üretirken her zaman belli referans çerçevelerine ihtiyaç duyar, sahip olduğu anlam kodlarından etkilenir. Temellendirilmiş kuramda tümevarım yönteminin benimsenmesi araştırmacının zihnini bir “tabula rasa” olarak kabul ettiği anlamına gelmemektedir. Temellendirilmiş kuram, sosyal bir varlık olarak araştırmacının belli bir bakış açısına her zaman sahip olacağını ve aynı zamanda araştırma alanına ilişkin literatür bilgisine de sahip olması gerektiğini kabul eder. Yeterli bir bilgi düzeyine ve sosyolojik bir bakış açısına sahip olmadan belli bir araştırma konusuna ilişkin teori üretme yeteneğine sahip olunamayacağını farkındadır. Ancak araştırma konusunun anlaşılması ve açıklanması sürecinde alandan elde edilen verilerin araştırmacının zihnindeki teorik kavramlara ve kalıplara sıkıştırılma tehlikesinden de sakınmak gerektiği üzerinde önemle durur. Araştırmacının zihnindeki mevcut fikirlerin bir başlangıç noktası oluşturmak ve araştırmacıya araştırma konusunu daha geniş bir anlama ve açıklama kapasitesi sağlamak açısından önemli olduğunu savunur. Asıl olan alandan elde edilen verilere bağlı kalarak, bu verilerden

hareketle yapılacak soyutlamalar yoluyla yeni kavramlar ve bu kavramlar arasındaki ilişkilere dayalı teoriler üretebilmektedir.

Herhangi bir araştırma konusuna ilişkin bir teoriyi test etmeyi değil de yeni bir teori üretme hedefine ulaşmak üzere temellendirilmiş kuram, alandan elde edilen verilerin soyutlanmasına ilişkin oldukça sistematik ve ayrıntılı olmakla beraber esnek bir araştırma süreci ortaya koyar. “Temellendirilmiş kuram, verilerin toplanması ve analizinde belirli bir prosedürü takip eder ancak bu prosedür belli sınırlar içinde oldukça esnek ve toleranslıdır” (Corbin ve Strauss, 1990b, s. 6). Araştırma süreci, verilerin toplanmasından soyut bir açıklama çerçevesinin geliştirmesine kadar kat edilecek aşamalardan oluşan döngüsel bir yol takip eder. Başka bir deyişle araştırma sürecinin her aşamasında daha önceki ya da daha sonraki aşamalara geçiş imkânı mevcuttur, hatta bu gereklidir. Analiz aşamaları sırasında takip edilen bu döngüsel yolun anlaşılabilmesi için öncelikle analiz aşamalarının teker teker ele alınması gereklidir.

Temellendirilmiş Kuramda Veri Toplama ve Analiz Aşamaları

Temellendirilmiş kuramda işleyiş, verilerin çözümlenmesi sırasında ortaya çıkan kuramsal gelişmeler tarafından yönlendirilir. Temellendirilmiş kuram çözümlenmesi, verilerin karşılaştırılması ve verilerde temellenen kavramsal açıdan soyut kategorilerin oluşturulması üzerinde durur. İşe bazı başlangıç araştırma soruları ile elde edilmiş sınırlı miktarda veri ile başlanır. Hemen bu noktada veriler çözümlenir ve çözümlenmede ortaya çıkan yönelimlere göre ikinci dizi veri toplamaya geçilir. Zira verilerin toplanması işleminin, daha önceki verilerin çözümlenmesi işleminde ortaya çıkan kuramsal gelişmeler tarafından yönlendirilmesi gerekir (Punch, 2005, ss. 155-160). Örneğin, Gençoğlu'nun (2012) çalışmasında öncelikle Kayseri'de önde gelen iki farklı sektörden (tekstil ve mobilya), farklı büyüklükte iki firma sahibi ile görüşülmüş bu görüşmelerin analizi neticesinde söz konusu sektörlerden birer kişi ve metal sektöründen iki kişi ile daha görüşme yapılması gerektiğine karar verilmiştir. Böylece araştırmanın ilk aşamasında altı kişi ile görüşülmüş bu görüşmelerin analizi Kayseri'de sermaye birikimi, beşeri sermaye, formel ve enformel örgütlenmeler konusunda daha fazla bilgiye ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. Ardından üçüncü aşama görüşmeler ve bu görüşmelerin analizine geçilmiştir. Bu çerçevede araştırma süreci, örneklem alma, verileri toplama, verilerin analizi olarak üç temel aşamadan oluşur. Ancak bu üç aşama soyut

Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram

kavramlar ve bu kavramlar arasındaki ilişkilerden oluşan kuramsal çerçevenin ortaya çıkışına kadar döngüsel bir biçimde sürekli tekrarlanır.

Temellendirilmiş kuram stratejisi ile üretilmiş bir teorinin iki temel ögesi vardır. Bunlardan ilki kavramsal kategoriler ve bunların özellikleri, ikincisi ise kategoriler ve kategorilerin özellikleri arasında kurulan ilişkilerdir. (Strauss ve Corbin, 1990a, s. 35). Sürekli daha üst seviyede bir soyutlamaya ulaşmak üzere yinelenen araştırma boyunca kullanılan temel analiz birimi ise anlamlardır. Araştırmacı ham verilerle değil, bu verilerin işaret ettiği anlamların kavramsallaştırılması üzerine çalışır. Aynı olgu ile ilişkili anlamlar grubu ise kategorileri şekillendirir. Kategoriler, anlamların birbirleri ile karşılaştırılarak sınıflandırılmasıdır, temsil ettikleri anlamlardan daha üst seviyede yer alır ve daha soyuttur (Strauss ve Corbin, 1990a, s. 7).

Kategoriler ve kategorilerin özellikleri oluşturulurken yapılacak temel işlem, alandan elde edilen verilerin her bir parçasına ait anlamları, başka bir deyişle her bir veri parçasının hangi anlama işaret ettiğini bularak, bunlar arasında soyutlama düzeyine göre hiyerarşik ilişkiler kurmaktır. Bu hiyerarşik dizilimde alt seviyedeki anlamlar üst düzeydeki anlamların kavramsal içeriğini oluştururlar ve onlara operasyonel bir nitelik kazandırır.

Soyutlama yaparken dikkat edilmesi gereken nokta verilere değil verilerin işaret ettiği anlamlara –verilerin kavramsal olarak neyi ifade ediyor olduğuna- yoğunlaşmaktır. Soyutlamanın ilk aşaması her bir veri parçasının işaret ettiği anlamı belirlemektir. İkinci aşamada bu anlamlar gruplandırılarak kategoriler oluşturulur. Anlam grupları o kategorinin özellikleri/niteliklerini ortaya koyar. Üçüncü aşamada kategoriler ve kategorilerin özellikleri arasındaki ilişkiler kurularak, bunlar açık bir biçimde tanımlanır.

Örnekler:

Karşılıklı olumlu etki ilişkisi: ‘koe’ sembolü ile gösterilen bu ilişki tipi iki kategorinin birbirlerini olumlu yönde etkilediklerini ifade etmektedir.

Karşılıklı zorunluluk ilişkisi: ‘kz’ sembolü ile ifade edilen bu ilişki tipi, iki kategorinin bir diğeri için zorunlu koşul olduğunu ifade etmektedir.

Karşılıklı engelleme ilişkisi: ‘ke’ sembolü ile gösterilen ilişki tipi, karşılıklı zorunluk ilişkisi içinde bulunan iki kategorinin aynı zamanda birbirlerinin varlığını engelleme yönünde işlev gördüğünü ifade etmektedir.

Uyum ilişkisi: ‘u’ sembolü ile gösterilen ilişki tipi, iki kategorinin ilişkisinin birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde işlediğini ifade etmektedir.

Skala ilişkisi: Bir olgunun iki kategorinin uç noktalarını oluşturduğu iki nokta arasında herhangi bir konumda yer alabileceğini ifade eder (Gençoğlu, 1012, ss. 17-18).

Daha sonra farklı soyutlama derecelerindeki kategoriler merkez bir kategori ve onun nitelikleri ile araştırma konusunu açıklayacak şekilde ilişkilendirilir. Böylece kategoriler, kategorilerin özellikleri ve bunlar arasındaki ilişkilerin bütünleştirilmesinden oluşan bir açıklama çerçevesine ulaşılır.

Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram

Örneğin ÇK'nın aşağıdaki ifadeleri ve bu ifadelerin anlamının ne olduğu üzerine araştırmacı tarafından yapılan yorumlar 'devlet yatırımlarının zihniyet etkisi' adı altında kavramsallaştırılan kategorinin oluşumuna kaynaklık etmiştir. Bu kategorinin geliştirilme süreci şöyle açıklanabilir. Öncelikle ÇK'nın ifadelerinin her bir satırının işaret ettiği anlamların neler olabileceği üzerinde durulmuş ve her bir satırın işaret ettiği anlam belirlenmiştir.

İfade: "Mesela devlet yatırımının çok olduğu bir kentte –şimdi isim vermiyorum" İşaret ettiği anlam/olgu: Devlet yatırımı

İfade: "İnsan başka da şansı olmadığı için kendim buraya nasıl girebilirim, bir yakınımı" İşaret ettiği anlam/olgu: Geçimini devletten sağlamak

İfade: "Buraya nasıl sokabilirim, damadımı nasıl aldırabilirim tek düşünce bu. O yüzden de" İşaret ettiği anlam: Geçimini devletten sağlamak

İfade: "fazla kalkınmadık diyor. Ama Kayseri ne yaptı, o işini kurdu ben de kurmalıyım" İşaret ettiği anlam: Geçimini devletten beklememek

İfade: "o üretti ben de üretmeliyim, o sattı ben de satmalıyım, o yaptı ben de yapmalıyım dedi" İşaret ettiği anlam: Üretmeyi zorunlu kılan sosyal ortam

Bu anlamların belirlenmesinin ardından bu veriler benzer anlam taşıyan başka ifadelerinin ifadeleri ile birlikte 'devlet ve üretim' kategorisi altında yeniden ele alınmış, bu kategorinin özellikleri ve boyutları belirlenmiş ve yukarıdaki veriler 'devlet yatırımının zihniyet etkisi' adı altında devlet ve üretim kategorisinin alt kategorilerinden birinin oluşturulmasına kaynaklık etmiştir. Yeni görüşmelerde elde edilen veriler ise 'kapitalist ekonomide devletin rolü' adı verilen bir başka kategorinin ortaya çıkması ile neticelenmiş ve 'devlet ve üretim' kategorisi bu kategorinin bir alt kategorisi haline getirilmiştir.

Verilerden hareketle, kavramsal kategoriler ve kategorilerin özelliklerinin ortaya çıkarılması ile aralarındaki ilişkilerin kavramsal açıklamalarının geliştirilmesi sırasında verilerin adım adım nasıl işleneceği, bu işlemlerin her birinin ne anlama geldiği ve niçin yapıldığı temellendirilmiş kuram stratejisinde açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Bu adımların her biri bir sonraki alt başlıkta ayrıntılı şekilde ele alınmaktadır.

Sosyal hayatı tüm yönleri ile ve derinlemesine inceleyen nitel araştırmada oldukça fazla sayıda veri çözümlene tekniği bulunmaktadır. Dolayısıyla standart bir veri analiz tekniğinden bahsetmek mümkün değildir. Bu nedenle nitel araştırmalarda araştırmanın güvenilirlik ve geçerliliğini kullanılan araştırma tekniğinin araştırma sürecinin her aşamasında gerçekleştirilen uygulamaların belli bir sistematığe sahip olması ve ayrıntılı şekilde

tanımlanması büyük önem taşımaktadır (Punch, 2005, ss. 188-189) ;(Neumann, 2008, ss. 185-188). Daha önce de belirtildiği üzere temellendirilmiş kuram örneklem alma, verileri toplama ve verilerin analizinde ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuş bir prosedüre sahiptir.

Nitel araştırmada örneklem, inceleme konusunu oluşturan sosyal yaşam alanını aydınlatma gücü göz önüne alınarak oluşturulur. Önemli olan örneklemin temsil gücü değil incelenen olguyu derinlemesine bir şekilde nasıl aydınlattığıdır. Bu amaçla farklı örneklem teknikleri kullanılır. Temellendirilmiş kuramda kullanılan örnekleme tekniğine teorik örnekleme adı verilir. Teorik örneklemede katılımcıların seçimi ve seçimin gerekçelendirilmesi, herhangi bir andaki teorik ihtiyaçlara göre değişir.

Verilerin toplanması nitel araştırmada kullanılan veri toplama tekniklerinden herhangi biri olabilir. Bunlar arasında derinlemesine görüşme, odak grup görüşme, hayat hikâyesi, saha notları ve araştırma konusuna ilişkin dokümanlar sayılabilir. Verilerin analizinde ise üç süreç ön plana çıkar bunlardan biri kodlama, biri sürekli karşılaştırma ve diğerisi ise not almadır.

Temellendirilmiş Kuramda Kodlama

Alandan elde edilen verilerin analizinde kullanılan temel işlem verilerin parçalara ayrılarak kavramsallaştırıldığı ardından farklı yollarla analitik bir bütünlük içerisinde yeniden bir araya getirildiği kodlama işlemidir. Verileri kategorileştirme süreci olarak adlandırabileceğimiz kodlama işlemi birbirinden farklı üç analitik prosedürden oluşur: Açık kodlama, eksen kodlama ve seçici kodlama. Hipo-dedüktif analiz sırasında bu prosedürler belli bir sıra ile takip edilemez açık kodlama yapılırken eksen kodlamaya, eksen kodlama yapılırken açık kodlamaya ya da seçici kodlamaya geçişler her zaman için mümkündür. Ancak verilerin analizine açık kodlama ile başlanır.

Açık kodlama: Açık kodlama verilerin analitik olarak parçalara ayrıldığı yorumlamaya dayalı bir süreçtir. Amacı, verileri belli standartlara dayalı olarak parçalara ayırmak suretiyle araştırmacıya yeni bakış açıları kazandırmak böylece verilerin işaret ettiği olgu üzerine yoruma ve yaratıcılığa açık bir fikir yürütme sürecini başlatmaktır (Strauss ve Corbin, 1990b, s. 12).

Açık kodlama, verilerin dar kapsamlı incelenmesi sırasında olguların isimlendirilmesi ve kategorize edilmesine ilişkindir. Açık kodlama sırasında veriler parçalara ayrılır, dar kapsamda incelenir, benzerlikleri ve farklılıkları açısından karşılaştırılır ve verilerle yansıtılan olguya ilişkin sorular sorulur. Bunun için öncelikle her bir veri parçasına yönelik (bu bir kelime, satır, cümle

ya da paragraf olabilir) “bu nedir?”, “burada ne oluyor?” “bu neyi temsil etmektedir?” gibi sorular sorularak söz konusu veri parçasını temsil eden bir isim verilir. Bu işlem etiketleme olarak adlandırılır. (Strauss ve Corbin, 1990a, ss. 62-63).

Etiketleme işleminde farklı yollar izlenebilmektedir. Bunlardan ilki satır satır kodlama yapmak, yani her bir satıra bir isim/etiket vermektir. Bir diğer yol, cümleler ya da paragraflar üzerinden kodlama yapmak, her bir cümle ya da paragrafa bir isim/etiket vermektir. Üçüncü yol ise eldeki görüşme ya da gözlem dokümanının tümü üzerinden değerlendirme yaparak kodlama yapmaktır (Strauss ve Corbin, 1990a, ss. 72-73).

Gençoğlu (2012)’nin çalışmasında açık kodlamanın üç yolu da denenmiş ve bu denemelerden elde edilen tecrübeler neticesinde açık kodlamanın en detaylı biçimi olan satır satır kodlama tercih edilmiştir. Oldukça uzun zaman isteyen ve Strauss ve Corbin’in (1990a, s. 73) deyimiyle bazen bıktırıcı olabilen bu işlem, diğer kodlama biçimlerine göre daha üretken ve zihin açıcıdır. Charmaz, (2006, s. 30) satır satır kodlamanın araştırmacıya konuya daha yakından bakabilme ve ilk bakışta fark edilemeyecek olgu, durum ya da bağlantıları görebilme imkanı verdiğini söylemektedir. Verilerin analizi sırasında her satırı ayrı ayrı etiketlendirerek çalışmanın gerçekten de araştırmacı için oldukça zorlayıcı ve bazen de usandırıcı bir hal aldığı tecrübe edilmiştir. Ancak yine de ilk anda hiç bir şey ifade etmiyormuş gibi görünen satırlara bir isim verme çabasının ne kadar da fikir açıcı olabileceği yine bu süreç içinde fark edilmiştir. EK’nın sermaye üzerine söylediği aşağıdaki paragrafın analizi incelendiğinde durum daha iyi anlaşılacaktır.

“Sermaye bir kanaldır. O kanaldan suyu geçirip suyu kullanılır vaziyete getirmektir. Sermaye önce o suyu taşıyacak kadar olur ama ondan sonra kendi kendisinin sermayesi olmaya başlar. Bugün Boydak Holding’in geçmişine baktığınız zaman 20 yıl önce sermayesi bir milyon TL falandır. Bugünkü sermayesine baktığınız kaç milyar dolardır. Bu kendi kendini üreten bir sermaye” (EK, Tekstil Sektörü, 17.07.2010 tarihli görüşme)

Bir bütün olarak bu paragraf üzerine ilk anda ulaştığı sonuç sermayenin sürekli büyüyen bir olgu olduğu şeklindedir. Ancak satır satır kodlama yapıldığında çok daha ayrıntılı bir kavrayışa ulaşılmıştır.

Sermaye bir kanaldır. O kanaldan suyu geçirip suyu kullanılır vaziyete-
kaynakları kullanılır hale getirme aracı olmak

getirmektir. Sermaye önce suyu taşıyacak kadar olur ama ondan sonra kendi- **belli bir birikim seviyesine ulaşmak**

kendisinin sermayesi olmaya başlar. Bugün Boydak Holding'in geçmişine baktığınız – **kendi kendini üretmek, örnek olmak**

zaman 20 yıl önce sermayesi bir milyon TL falandır. Bugünkü sermayesine baktığınız-**belli bir birikim seviyesine ulaşmak**

kaç milyar dolardır. Bu kendi kendini üreten bir sermaye- **kendini yeniden üretmek**

Görüldüğü üzere satır satır kodlama ile yapılan analiz sayesinde sermayenin; bir araç olma, belli bir birikime sahip olma, kendi kendini üretme olarak sıralanabilecek üç farklı özelliğini tespit etme imkanı elde edilmiştir. Dolayısıyla satır satır kodlama zihin açıcı bir süreç olarak verilerin daha ayrıntılı şekilde kavranmasını sağlamakta ve her bir satıra verilen etiketler olgunun belki de ilk anda fark edilemeyecek özelliklerini açığa çıkarmaktadır.

Araştırmanın seyri içinde düzinelerce hatta yüzlerce kavramsal etiket ortaya çıkabilir. Özel bir olgu belirlendiğinde söz konusu kavramsal etiketler bu olgu etrafında gruplandırılarak çalışılmak zorunda olunan birimler azaltılır. Aynı olgu ya da duruma ait kavramsal etiketleri gruplandırma işlemine kategorilendirme adı verilir. Her bir kategoriye kavramsal etiketlerden daha soyut ve kapsayıcı olan bir isim verilir. Bir kategoriye isim verirken önemli olan, ismin hatırlanabilir, üzerinde düşünülebilir ve hepsinden önemlisi analitik olarak geliştirilebilir olmasıdır. İsim araştırmacının disiplinel ya da profesyonel okumalarının havuzundan gelebilir, görüşülen kişilerin kullandığı kelime ya da kelime grupları olabilir, araştırmacı kendisi üretilebilir (Strauss ve Corbin, 1990a, ss. 65-69).

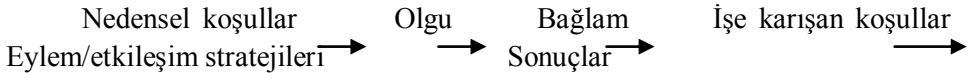
Kategorilerin kavramsal olarak geliştirilme sürecinde, oluşturulan kategorilerin özellikleri belirlenir ve bu özellikler boyutlandırılır. Özellikler bir kategorinin nitelikleridir, boyutlar ise bir özelliğin belli bir süreklilik içindeki konumudur. Özellikler ve boyutların farkında olmak ve onları sistematik olarak geliştirmek önemlidir; çünkü onlar kategoriler ve alt kategoriler arasında ilişki kurmak için gerekli temeli oluştururlar (Strauss ve Corbin, 1990a, ss69-70).

Yukarıda ele alınan paragrafta yapılan kodlamalar “sermayenin anlamı” kategorisi altında gruplandırılmıştır. Bu kategori altında toplanan verilere ait etiketlerden faydalanarak kategorinin temel özellikleri belirlenmiştir. Buna göre sermaye kendisini çoğaltmak üzere ekonomik girişime yatırılan kaynak olarak tanımlanmış, temel özellikleri ise şu şekilde sıralanmıştır: Kâr hedefi

doğrultusunda bir araç olarak kullanılma, kazanç ve tasarruf yoluyla birikim içinde olma, ekonomik girişim ile karşılıklı bir zorunluluk ilişkisi içinde bulunma, kapitalist nitelikte bir ekonomik işleyişi harekete geçirme.

Eksen kodlama: Eksen kodlama, açık kodlamada oluşturulan kategoriler arasında bağ kurarak verileri yeniden farklı yollarla bir araya getirme işlemlerini içerir. Başka bir ifade ana kategorilerin alt kategorilerle ilişkilendirilmesi süreci eksen kodlama olarak adlandırılır (Strauss ve Corbin, 1990b, s. 13).

Eksen kodlama sırasında, kategoriler paradigma modeli adı verilen bir çerçeve içine yerleştirilir. Paradigma modeli birbiri ile bağlantılı dört unsurdan oluşur ve aşağıdaki gibi gösterilebilir.

→ Nedensel koşullar, bir olgunun ortaya çıkmasına ya da gelişmesine yol açan vaka, durum ve olayları; bağlam incelenen olgu ile ilgili belirli bir takım özellikleri ve özel koşulları; işe karışan koşullar, olgunun içinde bulunduğu daha genel yapısal şartları; eylem/etkileşim stratejileri, bir olguya karşılık olarak gerçekleştirilen davranışları, düzenlemeleri ve uygulamaları; sonuçlar ise bir olguya karşılık olarak ya da onu yönetmek için gerçekleştirilen eylem ve etkileşimlerin çıktılarını ifade eder (Strauss ve Corbin, 1990a, ss. 100-105).

Örneğin Kayseri'deki sermaye kategorisini ele alacak olursak: Nedensel koşullar ticaret geleneği ve ekonomide dışa açılmadır. Bağlam Kayseri sermayesinin nitelikleri ticaretten gelen bir sermaye birikimi, kazanç hedefi ele hareket eden girişimcilerin varlığı, şehre sermaye akışı olarak sayılabilir. İşe karışan koşullar daha önce dile getirilmiş olan kapitalizmin temel nitelikleridir. Eylem stratejileri ise, formel ve informel örgütlenmeler, sektörel akışkanlık, sektörel sıçrama, şehre sahip çıkma şeklinde belirlenmiştir.

Seçici kodlama: Seçici kodlama, merkez bir kategorinin seçildiği ve diğer kategorilerin sistematik bir şekilde bu kategoriyle ilişkilendirildiği, bu ilişkilerin değerlendirildiği ve kategorilerin daha rafine edilerek geliştirildiği süreçtir. Bu süreçte merkez olgunun/kategorinin tanımlayıcı bir hikâyesi oluşturulur, ardından bu hikâye rehber alınarak merkez kategori kavramsallaştırılarak diğer kategoriler merkez kategoriye bağlanır. Merkez kategori çalışılan duruma ilişkin merkezi olguyu ifade eder. Merkez kategorinin belirlenmesi için verilere belli soruların sorulması gereklidir. İncelenen duruma ilişkin ana analitik fikir nedir? Bulgular birkaç cümle ile nasıl

kavramsallaştırabilir? Tüm eylem ve etkileşimler neyle ilişkili görünmektedir? vb. (Strauss ve Corbin, 1990b, s. 14).

Aslında seçici kodlamanın temelleri kısmen açık kodlamada ama esas olarak eksen kodlama sırasında geliştirilmiş olur. Zira bu sreğte kategoriler, onların özellik ve boyutları ve aralarındaki ilişkiler önemli lęde ortaya konulur. Geriye bunların merkez kod etrafında bütünleştirilmesi kalır. Bu ise seçici kodlama ile geręekleřtirilir. İlk aşama merkez kategorinin/olgunun bir hikyesinin oluşturulmasıdır (Strauss ve Corbin, 1990a, s. 117). Örneğin ‘Kayseri’de sermaye birikimi’ olgusunun hikâyesi şöyle oluşturulmuştur: Kayseri tarih boyunca bir ticaret şehri olagelmiştir. Dolayısıyla Kayseri’de geğmişten gelen bir kar düşüncesi ve belli bir sermaye birikimi mevcuttur. şehir bu birikimi üretime aktarmak sureti ile kapitalist ekonominin gerektirdiği sermaye birikimine sahip olma imknına kavuşmuştur. Kayserili işadamlarının şehre sahip ęıkma olarak ifade ettikleri sosyal sorumluluk duygusu Kayseri’nin üretim imknlarına sahip olması ile birleşerek bir taraftan sermayenin Kayseri dışına akmasını engellerken diğer taraftan dışarıdan sermaye akışını da beraberinde getirmiştir.

İkinci aşama, bu hikayenin rehberliğinde, alt kategorilerle merkez kategoriler arasında ilişkilerin kurularak tüm kategorilerin merkez kategoriye bağlanmasıdır ki bu işlem paradigma modeli çerçevesinde daha önce yapılmış olan eksen kodlama temelinde geręekleřtirilir (Strauss ve Corbin, 1990a, s. 117). Örneğin, Kayseri’de sermaye birikiminin ortaya ęıkmasını sağlayan nedensel koşullar ticari sermayenin üretime aktarılması ve şehre sermaye aktarmaktır. Sermayenin üretime aktarılmasını sağlayan Kayseri’ye özgü koşullar yani bağlam ise işadamlarının üretim algısı, üretim karlılığı ve üretim bilgisine sahip olmaktır. Sermayenin şehirde kalması dışarıdan sermaye ęekmek ve sermayeyi iğeride tutmakla mümkün olmaktadır. Diğer taraftan üretim imkanlarına sahip olmak dışarıdan sermaye aktarımını ve sermayenin iğeride tutulmasını sağlayan faktördür. Seçici kodlamanın üçüncü aşaması, oluşturan kategoriler ve bu kategorilerin özellik ve boyutlarının verilerle desteklenip geliştirilmesidir.

Burada vurgulanması gereken bir nokta da açık kodlama, eksen kodlama ve seçici kodlama arasında gidiş gelişlerin olabileceğidir. Açık kodlama ile kategoriler belirlenip özellik ve boyutları ortaya ęıkarılırken aynı zamanda bu kategoriler arasında ilişki kurma işlemi olan ve eksen kodlama olarak adlandırılan bir başka kodlama biçimi de geręekleřtirilir. Eksen kodlama ise

seçici kodlamanın temelini oluşturmakta ve bu nedenle gerekli görüldüğü durumlarda eksen kodlamadan seçici kodlamaya geçilip tekrar eksen kodlamaya dönme gereği ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla daha önce belirtildiği üzere analize her ne kadar açık kodlama ile başlansa da ilerleyen safhalarda üç kodlama biçimi eş zamanlı olarak kullanılabilir. Hatta çoğunlukla bu durum bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Teorik Örneklem

Temellendirilmiş kuram stratejisine özgü bir örneklem belirleme yöntemi olan teorik örneklem, teorinin geliştirilme süreci ile doğrudan bağlantılı şekilde ve döngüsel olarak gerçekleştirilir. Teorik örneklem, teorinin gelişimi ve genel çerçevesi açısından anlamlı ve önemli olduğu kabul edilen kavramları temel alarak yapılan bir örneklem alma işlemidir. Teorik örneklemde araştırmacı bir taraftan veri toplar, onları kodlar ve analiz ederken bir taraftan da bir sonraki aşamada hangi verilerin nereden toplanacağına karar verir. Bu kararın verilmesi ise analiz sırasında ortaya çıkan ve/veya geliştirilmeye çalışılan kavramlara dayalı olarak geliştirilir.

Strauss ve Corbin, teorik örneklemde çeşitli avantaj ve dezavantajlara sahip olan üç farklı teknik üzerinde durmakta ve en uygun örneklem alma biçiminin geliştirilen teorinin ihtiyaçları doğrultusunda söz konusu üç tekniğin bir bileşimini oluşturmak olduğunu belirtmektedir. İlk örneklem tekniği kasti örneklem almaktır ki ortaya çıkan kategorilerin özellikleri ve boyutlarını aramak kastı ile veri kaynaklarını tespit etmeye işaret eder. Amaç mümkün olan en fazla çeşitlilikte veriye ulaşmaktır. İkincisi, çeşitlilikten çok mevcut benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkarmak üzere sistematik şekilde örneklem almaktır. Nasıl bir sistem dahilinde örneklem alınacağına kriterleri ise yine araştırmanın gidişatı tarafından belirlenmektedir. Sonuncu örneklem tekniği ise tesadüfi örneklem almaktır. Zira bazen hiç umulmayan görüşme, gözlem ya da dokümanlardan çok önemli verilere ulaşmak mümkündür (1990, ss. 183-184).

Strauss ve Corbin (1990a, s. 177), teorik örneklemeyi, gelişen teoriye teorik uygunluğu doğrulatan kavramlar temelinde örneklem alma olarak tanımlamaktadır. Teorik uygunluğu doğrulama teriminin ise, geliştirilen teori açısından anlamlı ve önemli olduğu kabul edilen kavramlara işaret ettiğini belirtmektedir. Söz konusu kavramlar; tekrar tekrar ortaya çıkan ya da verilerin karşılaştırılması sırasında olmaları gereken yerde bulunmayan ve kodlama sırasında kategori statüsü kazanan kavramlardır. Dolayısıyla teorik örneklem

amacı, kategorileri ve onların özellikleri ve boyutları ile aralarındaki ilişkileri kavramsal olarak geliştirmek üzere elde edilecek veri kaynaklarının tespit edilmesidir.

Bu nedenle, teorik örneklemede örnekleme dahil edilecek veri kaynaklarının seçimi ve gerekçelendirilmesi herhangi bir andaki teorik ihtiyaçlara göre değişecektir. Başka bir deyişle neyin nereden örnekleme dahil edileceği araştırmanın başlangıcından peşin olarak bilinemez. Teorik örnekleme, teoriyi ortaya çıkarmak üzere veri toplama sürecini tedrici ve sistematik olarak şekillendirir; örnekleme, geliştirilmekte olan teoriyi açıklamak ve rafine etmek üzere seçilir (Breckenridge, 2002, s. 118).

Temellendirilmiş kuramda örnekleme araştırmanın başlangıcında belirlenmez, örnekleme almaya nerede son verileceğine karar vermek de ancak araştırmanın son aşamalarında mümkündür. Burada iki önemli nokta ön plana çıkmaktadır: Bunlardan birincisi örnekleme almaya nerede başlanacağı, ikincisi ise örnekleme alma işleminin nerede sonlandırılacağıdır. Örnekleme almanın başlangıç noktasını temel araştırma sorusuna cevap bulmak üzere mümkün olan en geniş çeşitlilikte veri elde etme hedefi oluşturur. Örnekleme almaya son verilecek nokta ise kategoriler ve aralarındaki ilişkilere yönelik verilerin sürekli tekrarlandığı ve yeni verilere ulaşılamadığı noktadır. Temellendirilmiş kuram stratejisinde bu noktaya teorik uygunluk adı verilmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere temellendirilmiş kuramda örnekleme alma, veri toplama ve verilerin analizi aşamaları döngüsel olarak araştırma boyunca sürdürölmektedir. Örnekleme alma işlemi de bu çerçevede teoriyi oluşturacak kategori ve alt kategoriler ile bunlar arasındaki ilişkileri kavramsal olarak geliştirmek üzere teorik uygunluğa ulaşılincaya kadar devam ettirilir.

Gençoğlu (2012)'de araştırmanın ilk aşamasında örnekleme dahil edilecek işadamları belirlenirken mümkün olduğunca çeşitli verilere ve fazla sayıda kategoriye ulaşmak üzere sistematik ve tesadüfi örnekleme alma teknikleri bir arada kullanılmıştır. Bu doğrultuda, Kayseri Organize Sanayi Bölgesinde en fazla sayıda firmanın yer aldığı üç sektörün mobilya, metal ürünler ve tekstil sektörleri olduğu tespit edilmiştir. Bu üç sektörden farklı büyüklükte ikişer firma tesadüfi olarak seçilmiş ve bu firmaların sahip ya da ortaklarından biri ile derinlemesine görüşmeler gerçekteştirilmiştir.

Bu kişilerle yapılan görüşmelerin analizi neticesinde Kayseri'nin sermaye birikiminin kaynağı, beşeri sermaye, formel ve enformel örgütlenmeler hakkında daha fazla veriye ulaşılması gereği ortaya çıkmıştır. Araştırmanın

ikinci aşamasında bu verilere ulaşmak üzere uzun yıllar Kayseri’de çeşitli firmalara danışmanlık yapmış bir kişi, Kayseri’nin en eski firmalarından birinin kurucusu, büyük işletmelerden birinin yöneticisi, formel örgütlenmelerden birinde yönetici olarak çalışan bir kişi ile görüşme yapılmıştır. Araştırmanın üçüncü aşamasında büyük firmalarla tedarikçi olarak çalışan küçük işletme sahiplerinin görüşlerine başvurmak üzere mobilya ve metal ürünler sektöründen üç firma kasti, sistematik ve tesadüfi şekilde belirlenmiştir. Bu üç firmanın seçimi kastidir, zira belli kategorilerin özellik ve boyutlarına açıklık getirmek üzere belirlenmişlerdir. Sistematik ve tesadüfidir çünkü tedarikçi küçük firmalar arasından tesadüfi olarak seçilmişlerdir. Bu aşamada ayrıca işadamlarının görüşlerinin farklı kuşaklarda ne gibi farklılık ve benzerlikler taşıdıklarını tespit etmek üzere aynı firmada çalışmaya devam eden dede ve torunla birer derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu arada mümkün olduğunca çok çeşitlilikte veriye ulaşmak üzere farklı nitelikteki firma sahipleri ile de görüşmeler yapılmaya devam edilmiştir.

Sonuç

Sosyal bilimlerin esas olarak pozitivist ve yorumcu olmak üzere birbiriyle yarışan iki bilim paradigması üzerinden geliştiği söylenebilir. Her iki paradigma birbirinden farklı ontolojik, epistemolojik ve metodolojik sayıtlılara sahiptir. Sosyal gerçekliği doğal gerçeklikle eşitleyen pozitivist paradigma sosyal gerçekliğin düzenli ilişkilerinin nesnel, kestirimci ve açıklayıcı bilgisine ulaşmak üzere nicel yöntemi kullanır. Nicel yöntem sosyal olguların somutlaştırılabilen ve sayılarla ifade edilebilen yönlerine odaklanan bir araştırma tasarımı ortaya koyar. Bu çerçevede sosyal olgular arasındaki ilişkileri teorilerden çıkarılan hipotezler ve istatistiksel veriler yoluyla ölçülebilir kılabilmenin ve açıklamanın yollarını araştırır. Yorumcu paradigma ise sosyal gerçekliğin doğal gerçeklikten farklı, insanlar tarafından inşa edilen bir gerçeklik olduğu sayıtlısından hareket eder ve bu gerçekliği anlamaya çalışır. Dolayısıyla sosyal dünyanın sayılarla ifade edilemeyen yönlerine odaklanan ve onun derinlemesine bilgisine ulaşmaya çalışan bir araştırma yöntemi olan nitel yöntemi kullanır. ¹

¹ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Dikeçligil, B. (2000). Sosyolojide Metodolojik Farklılaşma ve Metodlar Arası İşbirliği, III. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı, Ankara.; Çelebi, N. (2001). Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları, Ankara: Anı Yayıncılık. ; Kuş, E. (2003). Nitel ve Nicel Araştırma Teknikleri, Ankara: Anı Yayıncılık.

Nitel yöntem genellikle ürettiği bilgilerin genellenebilir olmadığı, güvenilirlik ve geçerliliğinin bulunmadığı dolayısıyla bilimsel yeterliliğe sahip olmadığı gerekçesiyle eleştirilir. Ancak yorumcu paradigma sosyal dünyayı özgün kültürel bağlamı içinde anlamak üzere bir dil geliştirme amacıyla hareket ettiğinden genelebilirliği bilimselliğin bir ölçütü olarak kabul etmemektedir. Bu nedenle nitel araştırma için örneklemin temsil gücüne dayalı genellemelere gitme gibi bir durum söz konusu değildir önemli olan toplanan verilerin sosyal gerçekliği anlama gücüne sahip olmasıdır. Diğer taraftan güvenilirlik ve geçerlilik sayılara dayalı ölçümler yapmayan nitel araştırma açısından bilimselliğin ölçütü olmaktan uzaktır. Nitel araştırmalarda üretilen bilginin tutarlılığı ve inceleme nesnesine uygunluğu araştırma prosedürünün sistematize edilmesi ve araştırma boyunca izlenen adımların açıkça ortaya konulması ile sağlanır.

Nitel araştırma yorumcu paradigmanın ontolojisi üzerine kurulmuş bir yöntem olarak sosyal olguları derinlemesine kendi bağlamı içinde anlamaya çalışmaktadır. Bu çalışmada tanıtılmaya çalışılan temellendirilmiş kuram esas olarak bu amaca yeni kavramlar ve teoriler geliştirerek ulaşma çabası içindedir. Daha önce de belirtildiği üzere amprik araştırmalar sadece teorilerin test edilmesi anlamında değil yeni kavramların ve bakış açılarının üretilmesi açısından da önemli bir kaynaktır. Temellendirilmiş kuram bu kaynağa yönelik olarak geliştirilmiş bir bilimsel araştırma tekniği olarak, günümüzde ekonomi, din, eğitim ve sağlık araştırmalarında sıklıkla kullanılmaktadır.²

Bir nitel araştırma tekniği olan temellendirilmiş kuram stratejisi özellikle sosyoloji alanında çalışan ve incelediği sosyal olguya ilişkin özgün kavramlara ulaşmak isteyen araştırmacılar için bir rehber olma niteliği taşımaktadır.

² Temellendirilmiş kuram kullanılarak yapılmış önemli bazı araştırmalar şöyle sıralanabilir: Glaser, B. and Strauss A. (1965). *Awareness of Dying*. Chicago: Adline Publishing Company. ; Charmaz, K. (1991). *Good Days, Bad Days: The Self in Chronic Illness and Time*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.; Parry K. W. (1998). ; Duncan A. (2009). *A Grounded Theory Study on Social Entrepreneurship*. Saarbrücken: Lambert Academic Publishing., Locke, K. (2001). *Grounded Theory in Management Research*. London: Sage Publications.; Pleizer, T. (2010). *Religious in Hearing Sermons*. Delf: Eburon Academic Publishers. Temellendirilmiş kuram stratejisi kullanılarak yapılmış pek çok tez çalışması da mevcuttur. Bunlardan birkaçı: Nwosu, E. B. (2002). *Network Diversity Value and Local South African Entrepreneurial Development in a Globalizing Economy*, B. A., Yale University; Washington Sy, F. (2010). *A Grounded Theoretical Approach to Examining Embodiment Among Homeless Youth*, PhD, University of Denver.; Lewin, S. B. (1997). *Innovation and Authority n Franchise Systems: Toward a Grounded Theory of the Plural Form*, PhD, Harvard University.

Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram

Araştırmacıya sosyolojinin metodolojik ilkeleri çerçevesinde alandan elde ettiği verileri yorumlayarak nasıl kavram üretebileceği konusunda yardımcı olan ayrıntılı bir strateji ortaya koymaktadır. Bu çerçevede temellendirilmiş kuramın avantajları ve dezavantajları kısaca şöyle sıralanabilir:

- Verilerin toplanması ve analizinde belirli bir prosedürü takip eder ancak bu prosedür belli sınırlar içinde oldukça esnek ve toleranslıdır.

- Yeni Kavramsal kategoriler ve bunlar arasında yeni ilişkiler kurmaya elverişlidir.

- Araştırmacının yaratıcılığını bilimsellikten ödün vermeden kullanmasına imkân verir.

- Somut verilerden soyut kavramlara ulaşılması sürecinde çok dikkatli olunması gereklidir.

- Analiz süreci araştırmacı için çok yorucu ve sıkıntılı olabilmektedir.

- Soyutlama düzeyinin yetersiz kalma olasılığı her zaman mevcuttur.

Bu strateji başlangıçta soyutlama düzeyi görece düşük kavramların üretilmesi ile sonuçlanacaktır. Ancak aynı ya da benzer sosyal olgulara ilişkin temellendirilmiş kuramın kullanıldığı saha araştırmaları tekrarlandıkça giderek daha yüksek soyutlama düzeyine sahip kavramsal çerçevelerin geliştirilmesi hatta yeni teorilerin üretilebilmesi bile mümkün görünmektedir. Dolayısıyla temellendirilmiş kuram, yeni bakış açılarının üretilmesine kapı aralayarak bilimsel anlamda çok daha üretken saha çalışmalarının gerçekleştirilmesi için yeni imkânlar sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Breckenridge, J. (2002). Demystifying Theoretical Samplig in Grounded Theory Research, **The Grounded Theory Review**, vol. 8, no.2, Mill Valley: Sociology Press, s.113-126.

Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. London: Sage Publications.

Glaser, B. and Strauss, A. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Newyork: Adline Pub. Co.

Jones, M. and Alony, I. (2011). Guiding the Use of Grounded Theory in Doctoral Studies: An Example from the Australian Film Industry”, **International Journal of Doctoral Studies**, Volume 6, Wollongong: Universtiy of Wollongong.

Neumann, W. (2008). Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar (S. Özge, Çev.) (I. Cilt). İstanbul: Yayın Odası.

Punch, Keith F. (2005) (2005), Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar (D. Bayrak; H. B. Arslan; Z. Akyüz, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.

Strauss, A. and Corbin, J. (1990a). Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques. London: Sage Publications.

Strauss, A. and Corbin, J. (1990b). Grounded Theory Research: Procedures, Canons and Evaluative Criteria, **Qualitative Sociology**, Vol 13, No 1, Human Sciences Press, s. 3-21.